

Venstrefløjen i krise.
Men hvilken krise?

af Morten Thing

[Salt 1998/2, 17-20.]

Det er blevet en fast vending at referere til Berlinmurens fald, når talen falder på venstrefløjens paralyserede tilstand. Men murens fald var kun et tegn på én af kriserne. Krise er der, ingen tvivl om det. Men den er ikke én, den er flere. Jeg skal prøve at skille dem lidt skematisk ad i det følgende.

1. *Arbejderbevægelsens krise*. Arbejderbevægelsen er både i en strategisk krise og i en krise ved at arbejderklassen har toppet og er på vej tilbage såvel i størrelse som i selvbevidsthed. Velfærdsstaten er i krise, fordi dens stadig større råderum angriber det civile samfund, som skulle danne grundlaget for et bedre demokrati. Velfærdsstaten fik en lang række utilsigtede konsekvenser, som har bragt den traditionelle arbejderbevægelse i krise. Ved at basere velfærden på staten erstattede den relationer mellem mennesker med relationer mellem stat og mennesker. Ved på denne måde at hjælpe folk socialt, skabte velfærdsstaten samtidig en ligegyldighed overfor kollektivet. Ingen kan føle noget varmt for staten. Velfærdsstatens krise er derfor både en strategisk krise, men også en krise for samfundet som er angrebet af statens omfang.

2. *Kommunismens krise*. Kommunismen har været permanent i krise siden 1956. For den var 1989-91 den sidste, næsten posthume chockterapi. Men kom der noget virkeligt nyt frem? Har alle de nyåbnede arkiver vist os noget, vi ikke vidste? Nej, kun at det var værre end selv antikommunisterne spåede. I den forstand er kommunismens krise en længe varslet krise. Men den er især en krise for kommunisterne som må overveje, hvordan man kunne elske en opfattelse, der gjorde én immun overfor virkeligheden.

3. *Maoismens krise*. Parallelt med kommunismens krise udviklede Kina og maoismen sig, blot forsinket i forhold til udviklingen i Sovjet. Da arkiverne ikke er åbnet dér endnu, diskuteres tabstallene stadig som i den gamle kremlologi. Men ikke mindst de kinesiske folketællinger tyder på, at gamle maoister bør ruste sig til kommende chok.

Hvor arbejderbevægelsens krise er knyttet til udviklingen i de vestlige samfund, kommunismens og maoismens kriser til udviklingen i de pågældende ideologiers mønsterlande, står det anderledes til med 4. *venstresocialismen*. Den adskiller sig klart fra de to foregående ved at have forudset deres kriser og gjort kritikken af netop kommunismen og maoismen til en del af sin identitet. Venstresocialismens grundlagskrise indtraf imidlertid allerede i begyndelsen af 80'erne. Dens problem var bl.a., at den var en ungdomskultur, som antog arbejderbevægelsens ideologi og elskede ideen om at være arbejderbevægelsens venstrefløj. Derved overså den nærmest pr. forbud sin egen karakter af mellemlagsbevægelse. Den udviklede derfor ikke en forståelse, som kunne begribe sit eget frigørelsesprojekt, dets perspektiv og begrænsninger. Her tænker jeg især på, at mellemlagene i høj grad er statslige lønarbejdere og studerende. Dens karakter af ungdomskultur spillede en vigtig rolle for dens krise. Da de mange studerende nåede forældrealderen opløstes de mange aktivistiske netværk, som var dens store styrke.

Venstresocialismen antog marxismen som sin forståelsesramme og -horisont. Men den yndede samtidig at forstå sig som den revolutionære arbejderbevægelses venstrefløj. I disse lånte fjer genopførte den forlængst afgjorte skismaer i den revolutionære bevægelses historie. I tilknytning hertil, bør man også pege på 5. *marxismens krise*. Her tænker jeg ikke på dens legitimitetskrise, som er konjunktuel og kun overfladisk knyttet til 1989. Jeg tænker på det forhold at utrolige intellektuelle investeringer blev knyttet til dens oparbejdelse.

Oparbejdelsen af marxismen skete i en vis udstrækning for første gang i 60erne og 70erne, da de vigtigste dele af det marxske projekt først blev udgivet i disse år. Men den kritiske reception, som dermed skulle være indtruffet, kom ikke eller kun i begrænset omfang, fordi projektet blev forladt. Krisen har imidlertid dybtgående betydning for forståelsen af fremtidens mulighed. Det er ikke mindst den økologiske krise og den dermed forbundne forestilling om at friggørelsens tidshorisont udhules samtidig med ressourcerne opbruges. Man kunne pege på i hvert fald to vigtige problemer i den almindelige opfattelse af marxismen. Det første problem vedrører historiefilosofien i Marx' anden fase (1845-57) med dialektikken mellem produktivkræfter og produktionsforhold. Denne almene *tese* indskriver en hensigt i historien, en retning og et ikke mindst et fremskridtsbegreb. Hermed opfattes historien teleologisk, dvs. som om den havde en hensigt og en mening, hvis endemål var kommunismen. Men er historien et fremskridt? Har den en civilisatorisk effekt? Kan man sige, at de teknologiske og videnskabelige landvindinger i vort århundrede uproblematisk er et fremskridt, når de fandt sted i den mest barbariske tidsalder nogensinde? Som sagt er forestillingen om en mening med historien også afgørende bragt i krise af den økologiske udfordring, men og så af udviklingen i den tredje verden og kapitalismens egen manglende evne til at forny fremskridtet.

Kapitalismen har en enestående dynamik, som simpelthen ligger i, at værdi kun fungerer som kapital, hvis den bliver mere værd i sin cyklus, i akkumulationen. Denne dynamik gør det let at opfatte udviklingen som uundgåelig. Problemet er, at kapitalismen ikke kan reflektere sine egne grænser, dens dynamik er netop ikke *fremskridt*, men *blindhed*. Fremskridt kræver en værdimålestok, som kapitalismen ikke kan frembringe uden at sætte grænser for sig selv. Kapitalismen er fortsat moderne og ikke postmoderne, *og det er dens afgørende problem*.

Det andet problem, jeg vil pege på hos Marx, er utopien. Kommunismen bygger som forestilling på den uhørte ophobning af rigdom, på den teleologi, som lå i historiefilosofien. Men den er næppe mulig med den begrænsning som energiforbrug, ressource tilgang, vand og temperatur i biosfæren lægger på væksten. Samtidig er utopi mere nødvendig end nogensinde, hvis samfundets og fremtidens krise skal løses. Men den må nødvendigvis bygge på et andet historiebegreb og have et fremskridtsbegreb, som ikke ser utopien som afslutningen på historien. Derimod holder Marx' analyse af kapitalismen, som den foreligger i kritikken af den politiske økonomi formentlig endnu.

Denne skitse af krisens komplekse karakter gør det klart, at man ikke kan tale om venstrefløjens krise under ét. Man må præcisere. Jeg vil især tale om venstresocialismens krise.

VS og de mange grupper og bevægelser, som var knyttet til denne strømning betjente sig af en politisk forståelse, som den hentede i arbejderbevægelsen. Men samtidig med at den altså klædte sig ud i lånte gevanter og opførte for længst afgjorte skismaer, så *gjorde* den samtidig noget andet. Måske kunne man pege på nogle elementer i netop venstresocialismens mangeartede praksis, som ikke blev integreret i dens retorik, som havde med dens faktiske tilværelse som moderne mellemlag at gøre, og som samtidig havde en utopisk appel.

Et første større modsætningsområde, man kunne pege på er *arbejdets karakter*. Venstresocialismen kom til verden i en tid, hvor det industrielle massearbejde var inde i én af sine mest rationaliserende perioder, og hvor kvinderne var godt igang med at erobre arbejdsmarkedet. I denne situation blev det især statsligt formidlede lønarbejde, som mellemlagene levede af, udgangspunktet for en kritik. Der lå i udviklingen af mellemlagsarbejdet, som det blev til i 60erne, en utopi, som blev fremkaldt af sin egen kontrast til det industrielle lønarbejde. Det udviklede i massemålestok, mens velfærdsstaten stadig fungerede, en arbejdstype, som var meget tættere på et behovsorienteret arbejde end det industrielle lønarbejde. Dét udviklede sig i samme periode med rivende hast mod et kedsommeligt, op- og

nedslidende og indholdstømt arbejde, som set fra en mellemlagsposition var menneskeligt nedværdigende.

Den utopi, som blev fremkaldt af kontrasten til det industrielle lønarbejde, kan siges at indeholde et menneskeligt ideal om alsidig eller universel udvikling. Og et billede af det menneskelige arbejde, som så arbejdet fra dets kvalitative synsvinkel. Det var derfor principielt kritisk overfor bytteværdien, kapitalismens principielt kvantitative murbrækker.

Et andet modsætningsfyldt element man kunne pege på ligger gemt i demokratiområdet, eller hvad det nu kan kaldes. Der rasede på venstrefløjen en lang diskussion om organisationsforhold, Lenin og demokratisk centralisme, partiopfattelse osv. Også her blev der hentet udklædning fra historiens pulterkammer. På samme vis når det drejede sig om demokrati som en integreret del af socialismeopfattelsen. Her var venstresocialismen længe forbløffende tæt på kommunismen og maoismen i sin noget funktionelt-autoritære opfattelse af problemet. Demokrati blev ikke opfattet som noget fra socialismen uadskilleligt. På den anden side *gjorde* vi noget andet, for nu med dette 'vi' at placere mig selv i landskabet.

Vi praktiserede et fladt demokrati, som er uden sidestykke i dansk politisk historie. En mand, en stemme. Rundesnak. Undgå unødigt delegering. Kritik af informelle ledelser, jobrotation, nedbrydning af arbejdsdeling, kollektive ledelsesformer, kampen mod mandsherredømmet osv. Kort: Vi praktiserede en utopi, som vi aldrig formaliserede. Denne praksis eller utopi pegede på en mere omfattende utopi om et radikalt demokrati, hvor alle mennesker har myndighed og derfor værdighed.

Vi kan altså pege på to vigtige praktiske elementer i den venstresocialistiske utopi:
et arbejdsbegreb, hvor det kvalitative dominerer over det kvantitative,
et demokratibegreb, som ikke blot overskrider det borgerlige demokrati, men som også overskrider det demokrati, arbejderbevægelsen har praktiseret og teoretiseret.
Andre elementer kunne f.eks. være den kritik af arbejdsdelingen, som lå i kollektivbevægelsen, kritikken af kønsundertrykkelsen som kvindebevægelsen satte på dagsordenen og forbundet hermed opbruddet fra den gamle bipolære kønsopfattelse.

Man kan altså pege på elementer af noget nyt, som afgørende var knyttet til mellem-lagslivet, elementer, som kunne være reflekteret som det de var: aspekter af moderniteten. Men venstresocialismen var så fascineret af arbejderbevægelsens historie, at den nærmest nedlagde tankeforbud mod netop det *nye* den selv repræsenterede. Derfor fik også mange politiske slagsmål på venstrefløjen karakter af kampe om renhed: den revolutionære renhed. Og venstrefløjen viste, *hvor* klartskuende Marx var, da han skrev at historien hviler som et mareridt på de nulevendes bevidsthed.

Jeg tror, at dette særlige forhold ved venstresocialismen var forbundet historisk med arbejderbevægelsens krise. Den opblomstring af arbejderkampene, som fandt sted i 70'erne var muligvis at betragte som en slags indian summer for arbejderbevægelsen. Ganske vist var der mange radikale kampe, som demonstrerede, at arbejderne gang på gang overrasker de andre klasser ved at *genopfinde* sine klassiske kampmetoder. Men samtidig er der meget, som siden tyder på, at forskydningerne på arbejdsmarkedet for altid har gjort den klassiske arbejderklasse til *historie*.

Venstresocialismen kunne have udarbejdet en moderne utopi og omsat den i en strategi, som byggede på en mulig alliance med arbejderne. Man kan måske gå så vidt som til at sige, at denne alliance lå i kimform i nogle af politikens former, f.eks. modstanden mod EU. Den blev jo ikke mindst båret frem af arbejdere, mellemlag - og småborgerskabet. EU er ikke mindst i sit perspektiv et udtryk for kapitalens behov for at homogenisere akkumulationsbetingelserne og samtidig styrke sin europæiske position overfor USA og Japan. I den forstand har kapitalen ikke længere brug for nationale tankeformer. Til gengæld er disse former i høj grad blevet forsvarsformer hos de nævnte klasser.

Det er svært at se, hvordan en genoplivelse af venstresocialismen skal finde sted.

Men også her er det vigtigt at fastholde, at som modstandsformer mod de herskende tankeformer er socialismen altid stærkt konjunktuel. Dens opblomstring efterfølges af hukommelsestab. Men den vender altid tilbage, fordi det ikke er socialisterne, som frembringer socialismen. Den bliver til i kapitalismens egenbevægelse. Den er et udtryk for at kapitalen gennem sin dynamik frembringer behov, som den ikke kan tilfredstille. Socialismen kan meget bredt forstås som tanke- og politikformer, som tager sit udgangspunkt i de sprækker som de radikalt nye behov producerer. Og eftersom utopier er mere nødvendige end nogensinde, hvis kloden skal overleve en eventuel økologiske katastrofe, skal man ikke undre sig, hvis vi ser en ny cyklus begynde i de kommende år. Lad os håbe den har et mere mådeligt behov for historisk kostumering.